

CS C 641/3

OBSCURA

Obscura, ročník II (2015). Vydává Spolek studentů historie. Redakce: Václav Sixta (šéfredaktor), Václav Rameš, Kateřina Chládková, Jan K. Černý. Externí spolupráce: Bohumil Melichar. Korektorka: Růt Benešová. Grafická úprava: Matěj Čadil. Adresa redakce: www.casopisobscura.cz, casopis.obscura@seznam.cz. Nevyžádané rukopisy se nevracejí. Maximální délka zaslaných příspěvků 7 normostran. Za věcnou správnost otištěných příspěvků zodpovídá autor. Tisk: Omikron Invest

NAŠE HISTORIE
ZS 2015

Obsah

Kapesní slovník začínajícího šéfredaktora	3
Tahouni historiografie – představení rubriky	5
Samuel Huntington: Střet civilizací	6
Kristián – padouch, nebo hrdina? Pomůže svatá Ludmila?	12
Komunistická propaganda proti šlechtě	18
Plzeňské nepokoje 1. června 1953 a jejich symbolika	23
Role feminismu v socialistickém Československu	29
Anketa	33
KUNST	35

Tahouni historiografie - představení rubriky

Pravidelná rubrika vykládající díla autorů, kteří zásadně ovlivnili paradigma historické vědy a příbuzných oborů.

Každý kdo překročil práh poslucháren filozofické fakulty a nechal na sebe působit výklad přednášejících ze všech třech ústavů historie, nepochybně zaznamenal, že to, co se zde dozvěděl, je pouze fragmentované vědění. Vlastně se jedná jen o strohé uvedení do problematiky často připomínající komentovanou bibliografii. Není to nic zarážejícího. Devadesát minut se nedá nafouknout a každý dějinný proces je velice složitým předivem osudů jednotlivých lidí, strukturálních tlaků, kulturních podmínek a dalších faktorů. Čas je neúprosný a vše vysvětlit v hloubce, kterou by si daný problém zasloužil, nelze.

Našimi učiteli tak nejsou jen přednášející a vedoucí seminářů, ale i zakladatelé paradigmat vědeckého zkoumání minulosti, byť na nás působí zprostředkovaně skrze svá nadčasová díla. Ovlivňují naše myšlení jako prodloužená ruka přednášejícího, který skrze sylaby a ústní doporučení nabízí další zdroje vědění. Jsou tedy průvodci na naší cestě poznání. Slovy klasika: *„Teprve po určitém počtu proměn svého pohledu se student stane obyvatelem vědeckého světa a vidí to, co vidí vědci a reaguje na to, na co vědci reagují.“*¹ Nechám na každém z Vás, aby prošel jména autorů, kteří představují ideové zdroje pro Vaše seminární, bakalářské či diplomové práce a zhodnotil jakou měrou se na výsledné interpretaci podepsaly.

„Rubrika, jejímž hlavním cílem je sdílet poznatky z četby.“

Nejen proto, že četba je základem studia našeho oboru a jak všichni víme, seznamy literatury ke zkouškám je potřeba naplnit, ale i pro inspirativnost myšlenek zásadních osobností společenských věd vzniká tato rubrika, jejímž hlavním cílem je sdílet poznatky z četby. Jakmile kdokoliv z Vás přičichne k dílu zásadního významu, kohokoliv z Vás omráčí intelektuální vyspělost některého z klasiků, podělte se o zážitek se svými kolegy a svůj příspěvek zašlete redakci. Obscure je pomyslný prostor pro sdílení studentských reflexí, protažením debat z kavárny, bufetu a schodiště fakulty. Je to hřiště, kde se dotváří Vaše mentální výbava. Nebojte se velká jména oboru vpustit do svých intelektuálních her a ukažte kolegům přednosti svých inspirátorů.

Dovolte mi, abych tento prostor otevřel představením díla Samuela Huntingтона *„Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu“*, která je velice inspirativní nejen pro svůj aktuální vliv na vnímání globálních politických problémů, ale také přináší nový nástroj pohledu na světové dějiny – civilizační paradigma.

1 Kuhn, Thomas: Struktura vědeckých revolucí, Praha, 1997.

Samuel Huntington: Střet civilizací

O globálním pohledu na dějiny

Bohumil Melichar

V roce 1993 zažíval západní svět opojnou chuť z vítězství. Konkurenční supervelmoc se zhroutila v temnotách svých vlastních strukturálních nedostatků. Pád Sovětského svazu následoval i úpadek legitimity ideologie mezinárodního komunismu. Triumf volného trhu a liberální demokracie se zdál být nesporný a trvalý. Do této atmosféry vstoupil harvardský profesor Samuel Huntington svojí ponurou vizí o světě plném mezinárodního napětí, bezpečnostních rizik a krvavých etnických čistek, které budou poháněny starými démony ukrytými v kořenech světových kultur.

Publikování prvního nástinu jeho teorie budoucího vývoje mezinárodních vztahů vyvolalo obrovskou vlnu zájmu napříč světadíly, nebyl to však vždy nadšený aplaus.¹ Jeho kritici věřili v moc volného trhu přinášet prosperitu, vytvářet střední třídu západního stříhu, a tak rozšiřovat hodnoty liberální demokracie kdekoli na světě.² Vládlo přesvědčení, že příchodu věku neomezené prosperity a univerzální civilizace bránila jen „říše zla na východě“, a ta se již stala minulostí. Je zřejmé, že koncepce Samuela Huntingtona rozhodně nebyla předem předurčena k úspěchu, ale její kvality ji v posledních dvaceti letech zařadily do kánonů povinné četby zájemců o všechny společenskovední obory, které mají něco společného se studiem politiky, mezinárodních vztahů nebo takových témat, jako jsou sociální identity a skupinové násilí.

1 Nástin Huntingtonovy teorie civilizačních střetů vyšel v časopise *Foreign Affairs* v létě 1993 a vyvolal rozsáhlou polemiku. V roce 2010 vydala redakce *Foreign Affairs* edici, která obsahuje původní Huntingtonův článek „*The Clash of Civilizations?*“ spolu s nejvlivnějšími reakcemi v následné diskusi. Viz *The Clash of Civilizations: The Debate*, New York, 2010; dostupné online: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1404291.files/E-1/Clash%20of%20Civilizations.pdf>.

2 „Perhaps Western values are an artifact of an exogenous civilization, but there is a powerful argument that they are an artifact of economic development itself. Development creates a middle class that wants a say in its own future, that cares about the progress and freedom of its sons and daughters. Since economic progress depends principally on this same group, with its drive for education and creative abilities, this desire can be suppressed only at the expense of development“ Bartley, Robert: *The case for optimism. The west should believe in itself*, In: *The Clash of Civilizations: The Debate*, New York, 2010 str. 55.

Teze o Řecku, které vlastně nepatří do západní civilizace a bude jí do budoucna přítěží, Ukrajině, která se rozštěpí dle etnických hranic a její východ splyne s Ruskem, nebo islámské demografické explozi produkující masy migrantů a fundamentalistické armády ochotné k masovému vraždění, se musely jevit v devadesátých letech přinejmenším jako překvapivé. Huntingtonovy oponenty však nejvíce provokoval jeho skeptický smysl ohledně myšlenky budoucí západní ekonomické dominance, proti které stavěl přesvědčení, že „půjde o pomalý proces, nicméně v polovině dvacátého prvního století, ne-li dříve, bude distribuce hospodářského produktu a celkové

produkce mezi hlavními civilizacemi patrně připomínat situaci z roku 1800 a západ tak přijde o výsadní ekonomické postavení....“³. Podobně vyznívala jeho nedůvěra v moc západních vzorců konzumu demokratizovat nezápadní společnosti. Vždyť přece „podstatou západní civilizace je Magna Charta, a ne Magna Mac. A skutečnost, že si příslušníci nezápadních kultur mohou pochutnávat na Big Macu, ještě neznamená, že by přijímali i Chartu“⁴. To co se jevílo jako pobuřující pesimismus s odstupem dvaceti let mrazí svoji jasnozřivostí.

Ve snaze porozumět lépe mezinárodní situaci devadesátých let studoval Huntington historický vývoj jednotlivých světových společností, dějiny jejich mentalit a náboženských systémů. Získaná fakta utřídil dle klíče vlastního civilizačního paradigmatu, které stojí na přesvědčení o pluralitě civilizací definovaných jako „nejvyšší kulturní seskupení lidí dané jak společnými objektivními prvky, tak jazykem, dějinami, náboženstvím, zvyky, institucemi i subjektivním ztotožněním jednotlivých individuí“⁵. Na základě této definice pak světovou populaci rozdělil do devíti dnes existujících civilizací – Západní, Latinsko-americké, Africké, Islámské, Konfuciánské (Čínské), Hinduistické, Pravoslavné, Buddhistické a Japonské. V návaznosti ze svých zjištění vyvodil ústřední tezi teorie, podle které se má odvíjet budoucí světový řád: „Kultura a kulturní identity, které jsou v nejširším ohledu také identitami civilizačními, utvářejí ve světě po studené válce vzorce soudržnosti, rozpadu a konfliktu“⁶. Zjednodušeně řečeno, pokud se skupina

Samuel Huntington

3 Huntington, Samuel: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu, Praha 2001 str. 92.

4 Huntington, Samuel: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu, Praha 2001 str. 54.

5 Huntington, Samuel: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu, Praha 2001 str. 35.

6 Huntington, Samuel: Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu, Praha 2001 str.12.

z jedné civilizace dostane do konfliktu se skupinou z jiné civilizace, přispěchají jí ostatní příbuzní z mateřské civilizace na pomoc. Z počátku malý ozbrojený konflikt mezi nepočetnými etnickými skupinami či soupeření diplomatů při řešení jasně definované otázky může rychle eskalovat až k nejvyššímu stádiu – střetu civilizací.

Logika civilizačních střetů se stává velice přehledným plánem pro přemýšlení o příčinách a důsledcích soudobých událostí, jakými jsou krach arabského jara, vzestup moci Islámského státu, občanská válka na Ukrajině nebo dohody o rusko-čínské energetické spolupráci. Pro historika však toto dílo může nabídnout mnohem více než jen vodítko pro porozumění politice současného světa. Významnou součástí historikovy práce totiž zůstává dlouhodobé rozšiřování jeho „krabice s nástroji pro popis historické reality“ a civilizační paradigma je jedním z nástrojů, jehož užití mu může otevřít možnost přemýšlet o dějinách v opravdu globálním měřítku.

V dějinách mezinárodních vztahů dominuje přístup, který bychom mohli nazvat

„Civilizační paradigma faktory vojenské a ekonomické úspěšnosti kombinuje se zájmem o široce sdílené kulturní identity, mezi které patří i zmiňované náboženství či ideologie.“

velmocenským paradigma-tem.⁷ Jedná se o výklad snažící se vysvětlit události v dějinách vojenství a diplomacie za pomoci analýzy síly jednotlivých mocností na poli výkonnosti ozbrojených sil a efektivity ve využívání hospodářských či demografických zdrojů. Toto paradigma výborně funguje například při analýze

britsko-francouzského soupeření v sedmileté válce, ale méně přesvědčivé se zdá být, pokud ho chceme aplikovat na střety internacionálních evropských koalic s Osmanskou říší na Balkáně, probíhající od čtrnáctého do sedmnáctého století. Nejenže je složitější propočítávat ukazatele vojenské, ekonomické a demografické síly politiky značně nesusoudného Západu, ale daleko větším problémem je neschopnost tohoto přístupu zohlednit ostatní faktory zasahující do konfliktu – v tomto případě klíčový náboženský rozměr střetů. Podobně nedokáže dostatečně reflektovat ani širší ideologické posuny společností napříč dějinami. Civilizační paradigma faktory vojenské a ekonomické úspěšnosti kombinuje se zájmem o široce sdílené kulturní identity, mezi které patří i zmiňované náboženství či ideologie. To historikovi může pomoci se při promýšlení logiky dějinného vývoje odpoutat od hranic evropských národních států v podvědomé tendenci k eurocentrismu a vnímat dějiny lidstva jako globální celek. Jinými slovy, pokud budeme nahlížet realitu optikou civilizační logiky, pomyslná mapa dějin se nám začne před očima dramaticky proměňovat. Pod vlivem inspirace civilizačním paradigmatickým by mohla vypadat například takto:

Píše se rok 1453. Zatímco v Evropě jsou hlavním hybatelem vývoje střety mezi panovníky a stavovskými institucemi, úpadek moci císaře Svaté říše římské, konec stoleté války a postupující úpadek legitimacy papežství, stát dynastie Ming v Číně,

⁷ V režimu tohoto paradigmatu zpracoval dějiny světa Paul Kennedy. Viz Kennedy, Paul: Vzestup a pád velmocí. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000, Praha, 1996.

vyznačující se dokonalou centralizovanou správou, ovládá sto šedesát milionů obyvatel a Mehmed Dobyvatel dovedl islámskou velmoc – Osmanskou říši – za brány Konstantinopole. Nic nenasvědčovalo tomu, že Západ stojí na počátku éry, která jej vynesla do pozice nejsilnější civilizace světa. Johannes Gutenberg však v téže době vynalezl knihtisk, na poli matematiky, fyziky a astronomie bádá Mikuláš Kusaný a jiní jeho souputníci, západní armády začínaly využívat střelný prach a námořníci si osvojovali nové dovednosti ve stavbě lodí a navigaci plavby. Západ se vydal na cestu vývoje a zdokonalování šesti „zabíjáckých aplikací“, které mu měly umožnit celosvětovou nadřazenost – vědy, medicíny, konzumní společnosti, etiky práce, demokracie a konkurence.⁸ Zatímco čínský císař své objevné výpravy zastavil v roce 1433, portugalský král Jindřich Mořeplavec začal masivně financovat první koloniální aktivity Evropanů spojené s obchodem, objevnými plavbami a otrokářstvím. Na pobřeží severní a západní Afriky se začal rodit řád bílých koloniálních pánů. Brzy poté přistál Vasco da Gama v Indii a Kryštof Kolumbus objevil Ameriku. K dalším triumfům západu patřila úspěšná obrana proti nebezpečí islámské invaze, která byla zastavena na území středo-východní Evropy.

Vývoj západního myšlení, nastartovaný rychlejšími přenosy myšlenek a kumulací změn v technologiích i společnosti jako celku, však vedl k první krizi identity Západu. Středověký řád, zpochybněný v intelektuálním prostředí vystoupením nominalistů a v praxi sociálně patologickým chováním církve, se začal rychle rozpadat. V roce 1517 uveřejnil Martin Luther svých 95 tezí a dvacet osm let poté byl svolán Tridentský koncil. Západ musel redefinovat svoji identitu v dlouhých náboženských válkách. Evropský protestantismus však stvořil „duch kapitalismu“ a neustálé válečné soupeření či tržní konkurence nutily výrobce zbraní stavět účinnější děla, rychlejší lodě a státníky zabírat stále nová a nová zámořská území. Sedmnácté století zrodilo vědecké talenty formátu Reného Descarta, Isaaca Newtona, Wilhelma Leibnize, Thomase Hobbesa a dalších, na jejichž objevy bylo možné navázat.

Západní celospolečenský růst eskaloval na konci 18. století, kdy osvícenci povýšili aplikaci teoretického vědeckého poznání v praxi na vrchol hodnotového žebříčku. Po celém Západě se šířily jejich ideály, ať už prostřednictvím ozvěny Francouzské revoluce nebo vlády osvěcených absolutistických panovníků. Za nimi následoval rychlý populační růst, zavádění efektivní správy a výdobytků anglické průmyslové revoluce, které umožnily zmnohorasobit hospodářský potenciál. S probíhajícím procesem „odkouzlování světa“ šly ruku v ruce demokratické revoluce a vznik dělnické třídy, znamenající rozpad tradiční společnosti a její redefinici ze stavovské na třídní. Na rozmach tovární výroby a kapitalistického podnikání navázala globalizace světového trhu a vědeckotechnická revoluce symbolizovaná elektrickým proudem a spalovacím motorem.

8 „Zabíjácké aplikace“, neboli šest zcela nových komplexů institucí a s nimi spojených myšlenek a chování, které byly hnací silou globální moci západu, definoval Nial Ferguson ve své knize „Civilizace. Západ a zbytek světa“. Tato kniha je jednou z historiografických prací silně ovlivněnou Huntingtonovým civilizačním paradigmatem. Viz Ferguson, Nial: Civilizace. Západ a zbytek světa, Praha, 2014, str. 33.

Mezitím Osmanská říše, která v podstatě reprezentovala islámskou civilizaci, prodlávala pád z pozice supervelmoci až k reálnému riziku úplného zhroutení, Indie byla britskou kolonií a Čína zažívala „paradox růstu bez rozvoje“⁹. Díky rychlému kolonizačnímu procesu západní vlády panovaly nad většinou světové populace. Civilizační rovnováha byla výrazně vychýlena. To vedlo k tristní aroganci Západu k příslušníkům ostatních civilizací. Přesvědčení, že „*negr se dá vycvičit, ale ne vychovat*“¹⁰ bylo celkem rozšířeným standardem.

Západ však dohnaly stíny vlastní modernizace. Za efektivní tovární výrobou se skrývalo odcizení ve světě práce, za rychlými ekonomickými zisky vykořisťování spojené se vznikem tzv. sociální otázky a smrt identit tradiční společnosti za sebou zanechalo vakuum a nebezpečí anomického stavu. Rozvoj vědy a techniky přivedl na svět velice účinné zbraně, které v roce 1914 proměnily poslední klasickou válku o pozici ústředního státu západní civilizace v bezprecedentní jatka. Západ čekala dlouhá epocha dalšího hledání vlastní identity. Monopol na formulaci odpovědi na otázku, co znamená Západ a jakým směrem by se měla jeho budoucnost ubírat, si nárokovaly tři ideologické systémy, které vznikly jako odpověď na nedostatky modernity. První z nich se dá označit za „návrat ke kořenům“. Konzervativní revoluce evropského nacismu a fašismu hledala novou tvář západu přímo u historických počátků jeho kultury. Zatímco Benito Mussolini snil o nové Římské říši, nacisté uctívali kult staré germánské diaspory z bájného ostrova Thule a starých králů Karla Velikého či Fridricha Barbarossy. Touha po nezpochybnitelné identitě byla dokonce natolik silná, že došlo k definování člena Západní civilizace za pomoci rasových, tedy vrozených a neměnných, měřítek.¹¹ Genocidní praktiky při vytváření nového řádu byly zastaveny až po válce, do které byl vtažen celý svět. V roce 1945 došlo k porážce konzervativních ideologií, ale identita západu stále nebyla definována. Následovala éra soupeření dvou zbývajících „aspirantů“, kterým však již nešlo jen o Západní civilizaci, ale vykazovali silné univerzalistické tendence. Oba byli dědicové odkazu osvícenství – blok liberálně demokratických států bránil odkaz Adama Smitha, naproti tomu socialistický blok bránil dědictví dlouhé řady sociálně kritických myslitelů začínající od osvícenců a končící u největšího propagátora konce dějin Karla Marxe.¹² Jejich souboj měl podobu intenzivních závodů ve zbrojení – dvě západní supervelmoci na sebe čtyřicet let mířily jadernými hlavicemi. Snaha se nově definovat však příslušníky západu neopouštěla.

9 Tak charakterizoval společnost devatenáctého století John Fairbank. Zatímco počet obyvatel Číny narůstal, efektivita hospodářství spíše klesala. Stát se stal natolik slabým, že se stal obětí koloniální expanze Západu. Viz Fairbank, John, *Dějiny Číny*, Praha, 1998 str. 198-268.

10 Demel, Walter a Thamer, Hans Ulrich: *Dějiny světa. Globální dějiny od počátků do 21. století*, svazek 5; vznik modernity 1700-1914, Praha, 2014 str. 393.

11 Viz základní ideologické dílo německého nacionálního socialismu: Rosenberg Alfred: *The myth of the 20th century. An Evaluation of the Spiritual-Intellectual Confrontations of Our Age*, dostupné online: <https://ia800303.us.archive.org/7/items/TheMythOfThe20thCentury/MythOfThe20thCentury.pdf>. O Latentní existenci rasismu v západní kultuře v průběhu jejího vývoje Budil, Ivo: *Úsvit rasismu*, Praha 2013 a Budil, Ivo: *Triumf rasismu. Rasová imaginace a zrození moderní doby*, Praha 2015.

12 „Zcela určitě by se však dalo říci, že Sovětský svaz byl produktem západní civilizace ve stejné míře jako Spojené státy“ Ferguson, Nial: *Civilizace. Západ a zbytek světa*, Praha, 2014, str. 35.

Mladá poválečná generace v šedesátých letech opět vykazovala zvýšenou citlivost k ideologickým otázkám, a dokonce přišly na řadu i nově importované zdroje identit, jako například zenbuddhismus.¹³

Mezitím, co se Západ utápěl ve vlastních problémech, příslušníci ostatních „ponížených civilizací“ postupně začali hledat vlastní cestu nezávislou na svých koloniálních pánech. Nenásilí a občanská neposlušnost Mahátmy Gándhího, pokus Mustafy Kemala o vybudování islámské velmoci za pomoci západních vzorů sociální organizace nebo učení dr. Sunjatsena o budoucí čínské velikosti byly jen počátkem procesu obrozování, potvrzeným následnou dekolonizací. Nezápádní civilizace se rychle vydaly cestou smazávání technologického náskoku Západu. V této jejich snaze jim navíc západní supervelmoci ochotně pomáhaly v rámci lákání nových spojenců do jednoho ze dvou ideologických táborů. Projekt výstavby Asuánské přehrady, modernizace Jižní Korey, rozsáhlá podpora jihovietnamského režimu, podpora států Arabské ligy či financování první fáze obnovy Číny po občanské válce – tam všude byla realizována finanční podpora USA či SSSR. Na nechvalně proslulé projekty „Velký skok“ a „Kulturní revoluce“ můžeme pohlížet jako na pokus rychle modernizovat Čínu a učinit z ní nezávislý ústřední stát svébytného civilizačního okruhu stojícího na doktríně maoismu. Není potřeba připomínat, že tato snaha jde proti ideálu komunistického internacionalismu a lze ji spíše vysvětlit civilizační logikou. Proces modernizace ve třetím světě i přes podobné excesy přinesl své výsledky. Čína se po reformách Teng Siao Pchinga vydala vlastní cestou extrémního hospodářského růstu podobně jako ostatní příslušníci konfuciánské a hinduistické civilizace, zatímco islámský svět zažívá šok z modernity a na ohrožení tradičních společenských institucí reaguje extrémně konzervativním islámským fundamentalismem.

Pád sovětského svazu sice znamenal konec hledání identity Západu, ale budoucnost je stále nejistá i přesto, že příklon k teorii střetu civilizací je v současném světě velice lákavý. Je však zřejmé, že polemika mezi Samuelem Huntingtonem a jeho největším oponentem Francisem Fukuyamou, který přišel s teorií konce dějin, je vlastně vzkříšením sporů mezi konzervativními intelektuály vyzdvihujícími roli tradičních sociálně integračních institucí, jako je náboženství, a pokrokových myslitelů propagujících víru v možnosti neomezeného pokroku lidstva.¹⁴ Tento spor stál již u počátků modernity v devatenáctém století a fakt, že se opět stal tématem intelektuálních debat, může signalizovat rozsáhlé společenské změny v budoucnosti.

HUNTINGTON, Samuel P. Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu.
Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001

¹³ K významným teoretikům hnutí hippies šedesátých let propojujícím orientální filozofii a hnutí New left patřil Gary Snyder, viz Snyder, Gary: Buddhism and the coming revolution, In: Earth House Hold, 1969, dostupné online: <https://beatpatrol.wordpress.com/category/the-beats/gary-snyder/>.

¹⁴ Viz Fukuyama, Francis: Konec dějin a poslední člověk, Praha 2002. K Polemice mezi konzervativními intelektuály a pokrokovými mysliteli Keller, Jan: Dějiny klasické sociologie, Praha 2005.

Kristián - padouch, nebo hrdina? Pomůže svatá Ludmila?

Karel Pacovský

Svatá Ludmila je od nepaměti spojena s klášterem sv. Jiří na Pražském hradě. Kanovník vyšehradský toto ženské opatství nazval *klášterem sv. Jiří a sv. Ludmily*.¹ Dochované prameny ze 14. století svědčí o tom, že svatoludmilské svátky v klášteře patřily k nejvýznamnějším a nejrušnějším dnům roku. Svou náročností dokonce předčily i svátky sv. Václava nebo sv. Jiří.² Ludmilu zkrátka zdejší benediktinky brali za „vlastní“. Jak by také ne, když její ostatky byly v klášterním kostele pohřbeny už od pradávna. Ještě dlouho před založením kláštera je sem nechal z Tetína přenést kníže Václav, a to, přijme-li Kristiánovy údaje, v roce 925.³

Roku 2011 vyšla monografie historika Petra Kubína s názvem *Sedm přemyslovských kultů*, pojednávající o vývoji náboženské úcty k sedmi světcům žijícím na území středověkých Čech, mimo jiné i o kultu svaté Ludmily. A právě v souvislosti s ním autor znovu rozdmýchává táhlý spor ohledně datace Kristiánovy legendy.

Prohlašuje, že otázka počátků kultu svaté Ludmily je nerozlučně spjata s otázkou doby vzniku Kristiána.⁴ Kristiánova legenda, ať už by byla napsána na konci 10. nebo až v polovině 12. století, je totiž z hlediska vývoje svatoludmilského kultu jedinečná, neboť jako jediná z raně středověkých legend podrobně vypráví o translaci Ludmilina těla. Podle Kubína tak musela být její role pro rozvoj tohoto kultu naprosto zásadní.

Kubín se vrací ke staré myšlence, že vznik Kristiánovy legendy souvisel s vyhořením svatojiřského kláštera během obléhání Pražského hradu v roce 1142. Doba krátce po požáru se vyznačovala nenadálým zvýšením zájmu o svatou Ludmilu. Kanovník vyšehradský zaznamenává tehdejší ludmilské zázraky, biskup Daniel umisťuje Ludmiliny

Na FF UK studuji třetím rokem historii a němčinu pro mezikulturní komunikaci. Zaměřuji se na starší české dějiny a zabývám se především klášterem sv. Jiří na Pražském hradě. Bakalářskou práci píši na téma Svatojiřské abatýše a korunovace českých královen.

E-mail: pacovskyykarel@gmail.com

1 Fontes rerum Bohemicarum II [dále jen FRB], s. 236: „de coenobio sancti Georgii martyris sanctaeque Ludmilae martyris“.

2 Zdeňka Hledíková, *Úcta sv. Ludmily mezi 12. a 14. stoletím a její formování v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě*, in: *Nomine Liudmilam*, edd. Petr Meduna – Renata Špačková, Mělník 2006, s. 41–53, zde s. 46–47.

3 Rok 925 na základě Kristiána odůvodňuje Dušan Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997, s. 181. Václavem uskutečněnou Ludmilinu translaci zmiňuje i staroslověnská *Proložní legenda o sv. Ludmile*.

4 Petr Kubín, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 102.

Klášteřínský kostel sv. Jiří nově vystavěný po požáru roku 1142. Byla ve stejné době sepsána i Kristiánova legenda?

relikvie do nově svěcených kostelů, v církevních kalendářích se začínají objevovat ludmilské svátky a do svatojiřského breviáře z téže doby byly opsány jedny z vůbec nejstarších dochovaných úryvků Kristiánovy legendy popisující Ludmilino umučení a její translaci.⁵ Tomuto období ale předcházela ze strany dvou pražských biskupů nedůvěra k Ludmilině svatosti. V roce 1100 se biskup Heřman zdráhal umístit Ludmilinu relikvii do nově svěceného oltáře a ještě krátce po požáru v roce 1142 biskup Ota pražským benediktinám odmítl pomoci asistovat při manipulaci s Ludmilinými ostatky.⁶

Všechny tyto skutečnosti nahrávají zastáncům pozdější datace Kristiánovy legendy.⁷ Kubín tvrdí, že před polovinou 12. století mohla těžko vzniknout legenda o svaté Ludmile, která by byla napsána z popudu pražského biskupa.⁸ Zdá se mu totiž neslučitelná skepse pražských biskupů k Ludmilinu kultu a současná existence legendy potvrzující její svatost, jež by se navíc dovolávala samotného svatého biskupa Vojtěcha.

5 Tamtéž, s. 112.

6 Kosmas III, 11, in: *Kosmova kronika česká*, edd. Marie Bláhová – Zdeněk Fiala, Praha 1972, s. 153–154; Pokračovatelé Kosmovi, edd. Marie Bláhová – Zdeněk Fiala a kol., Praha 1974, s. 74.

7 Mohli bychom si ale položit otázku, zda tehdejší bouřlivý rozvoj svatoludmilského kultu není jen naší iluzí, způsobenou zánikem případných starších pramenů při požáru kláštera roku 1142.

8 P. Kubín, *Seďm přemyslovských kultů*, s. 112.

Je to jistě závažná námitka proti rané dataci Kristiánovy legendy. Jak by mohli pražští biskupové Heřman a Ota pochybovat o Ludmilině svatosti, pokud by v jejich době existovala legenda zaštitěná jménem jejich svatého předchůdce, která by Ludmilu jasně označovala za svěťici?

Za povšimnutí jistě stojí, že Kosmas, děkan pražské katedrální kapituly u sv. Víta, který zemřel roku 1125, o Ludmilině svatosti nepochyboval; nazval ji „přesvatou mučednicí“.⁹ Svou svatost prokázala zjevným a „navěky pamětihodným“ zázrakem, který o její svatosti v roce 1100 přesvědčil nejen přítomného Kosmu, ale především dosud pochybujícího biskupa Heřmana. Když Kubín píše o pozdějším biskupu Danielovi, že vkládal ludmilské relikvie do nově zřizovaných oltářů, pokládá tuto činnost za faktické uznání Ludmily jako svěťice.¹⁰ Opomenul však význam příhody z roku 1100, kdy biskup Heřman stejně jako později Daniel její relikvii nakonec do oltáře vložil, což znamená, že ze strany pražského biskupa byla Ludmila za svěťici uznána už za Heřmanova episkopátu.¹¹

„Pisatel či objednavatel Kristiánovy legendy však měl očividně ambicióznější záměr než povzbudit kult jedné svěťice.“

Vraťme se ale ke Kubínově otázce. Pokud by Kristiánova legenda existovala už v době biskupů Heřmana a Oty, jak by mohli ignorovat její svědectví o Ludmilině svatosti? Můžeme se ale zrovna tak ptát, proč se v roce 1142 biskup Ota zdráhal uznat Ludmilinu svatost, jestliže z kroniky děkana pražské biskupské kapituly musel znát příklad svého předchůdce Heřmana.

Vyplývá z Otovy skepse, že Kosmova kronika vznikla až po roce 1142? A co *Crescente fide a Gumpoldova legenda*? Vždyť ty také nazývají Ludmilu svěťicí...

Stejně jako je stará myšlenka spojit legendu se svatojiřským opatstvím poloviny 12. století, je starý i argument, že pokud by legenda vznikla pouze pro účely kláštera, byla by zbytečně obsáhlá.¹² Vždyť více než polovina jejího textu pojednává o svatém Václavu a při odečtení předmluvy a pasáží popisujících Velkou Moravu zjistíme, že samotné Ludmile je věnováno jen něco kolem čtvrtiny textu. Pokud pražské benediktinky chtěly novou legendou vzbudit úctu ke „své“ klášterní svěťici, postačila by legenda čistě o ní, případně legenda, v níž by se na příběh svaté Ludmily kladl takový důraz, že by mu bylo podřízeno celé její vyprávění. Samotný klášter nepotřeboval Ludmilin příběh obohacovat o vysvětlení původu křesťanství v Čechách ani o svatováclavské martyrium. Nepotřeboval jej „utopit“ v rozsáhlém nástinu nejstarších českých dějin. To se jasně ukazuje na částech Kristiánovy legendy pocházejících ze svatojiřského kláštera, obsažených v tamním breviáři z druhé poloviny 12. století.¹³ Do tohoto rukopisu si svatojiřské

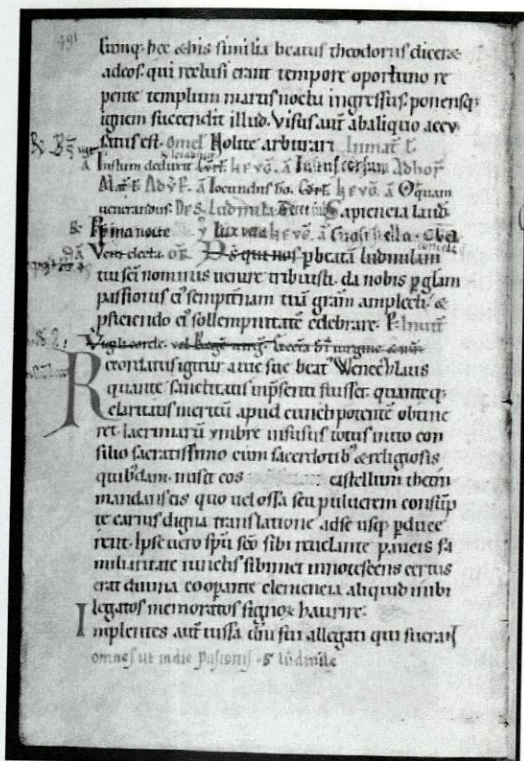
9 Kosmas III, 11, in: FRB II, s. 144: „Eodem anno admirabile et seclis commemorabile, quod divina gratia per merita sanctissimae martyris Ludmilae dignata est revelare miraculum, ut ipsi vidimus [...]“

10 P. Kubín, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 112.

11 Tak událost z roku 1100 interpretuje i Z. Hledíková, *Úcta sv. Ludmily*, s. 41.

12 D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 137.

13 NK VI E 13, pag. 389–391 a 491–494.

Stránka z breviáře svatojiřského kláštera z druhé poloviny 12. století obsahující jeden z nejstarších známých úryvků Kristiánovy legendy – zde úsek začínající slovem *Recordatus* s výraznou iniciálou. Šlo jistě o výpisek z již existující kompletní legendy, neboť s ním byla opsána a později vyškrobána i slova odkazující na její vynechané části (např. slovo „*prefatus*“, tj. výše zmíněný). NK VI E 13, pag. 491; zdroj: www.manuscriptorium.com

benediktinky nechaly z Kristiánovy legendy opsat pouze ty pasáže, které přímo pojednávají o Ludmilině umučení a translaci (ve formě čtení k příslušným svátkům), zbytek pro jejich potřebu neměl význam.

Je zřejmé, že Kristiánova legenda, ať už vznikla na konci 10. století nebo později, nemohla vzniknout v prostředí svatojiřského kláštera, ani na jeho objednávku. Pisatelovým primárním záměrem rozhodně nebylo oslavit řeholní dům chovající ostatky uctívané mučednice, ani do něj přilákat zástupy poutníků, aby tak zlepšil jeho finanční situaci.¹⁴ Bylo by totiž opravdu podivné, že by v takovém případě nebyla jeho existence ani slůvkem zmíněna (to namítal už Pekař). Ačkoli se hypotetický falzátor 12. století obrátne zaštitil autoritou svatého Vojtěcha, nevyužil příležitosti po jeho boku zmínit první svatojiřskou abatyši. To i navzdory tomu, že pro tuto případnou zmínku mu připravil půdu sám Kosmas, když abatyši Mladu umístil vedle svatého Vojtěcha, jak společně na knížeti Boleslavu II. vymohli pro své instituce četné majetky.¹⁵

Kubín, zasazující vznik Kristiánovy legendy do poloviny 12. století, zdůvodňuje absenci důrazu na svatojiřský klášter tím, že za iniciátora jejího sepsání nepovažuje konvent

benediktinek, nýbrž svatovítskou kapitolu, zejména jejího probošta a pozdějšího biskupa Daniela. Tím by se prý dalo vysvětlit nejen to, proč legenda nepojednává pouze o svaté Ludmile, ale i to, proč legenda úplně mlčí o existenci kláštera. Ve spojení ludmilské legendy s václavskou pak Kubín vidí důmyslný tah, jak co nejnázne prosadit

¹⁴ S tímto údajným motivem sepsání přišel Václav Novotný. Srov. P. Kubín, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 101.

¹⁵ Kosmas I, 26, in: *Kosmova kronika česká*, s. 47 (FRB II, s. 40).

uznání kultu Ludmily na diecézní úrovni: spojit přijímaný kult václavský s odmítaným ludmilským, a tím Ludmile definitivně zajistit nezpochybnitelnou svatozář.¹⁶

Ačkoli Kubín považuje pražský klášter benediktinek za tradičního propagátora svatoludmilského kultu a domnívá se, že právě on měl největší zájem na jeho všeobecném uznání, přenechává v případě Kristiána iniciativu vedlejší svatovítské kapitule. Proč by se ale svatovítská kapitula zasazovala o šíření úcty k patronce sousedního opatství? Kubín odpovídá, že po osudovém požáru hradu došlo k vybudování reprezentativní kryté spojovací chodby mezi kostely sv. Víta a sv. Jiří, což dokazuje, že obě instituce spolu musely udržovat úzké kontakty. Jedním z projevů této spolupráce pak mohla být snaha o posílení obou hradních kultů.¹⁷ Tolik odpověď. Možná ne příliš uspokojivá. Především ale stále neobjasňuje, proč legenda neobsahuje jedinou zmínku o klášteře.¹⁸ Svatojiřský klášter totiž i podle této hypotézy nadále zůstává v pozadí vzniku legendy.

Nezdá se mi pravděpodobné, že by za vznikem legendy stála svatovítská kapitula 12. století, a to zejména z toho důvodu, že se její pisatel staví kladně ke staroslověnskému obřadu. To ostatně také není žádná nová námitka, vznesl ji už Pekař. Podle mě se s ní ale Kubín nevypořádá dosti přesvědčivě. Kubín argumentuje tím, že v polovině 12. století vznikl letopis Mnicha sázavského, který ke slovanské bohoslužbě rovněž (tj. jako případný falzátor) zaujímá smírlivý postoj. Přesto si nejsem jistý, zda můžeme takto jednoduše vztáhnout pozitivní poměr sázavského mnicha ke slovanskému ritu i na svatovítské kanovníky, když víme, jak silný odpor měl vůči slovanskému obřadu svatovítský kanovník Kosmas. Je možné, aby údajný iniciátor sepsání Kristiánovy legendy, pozdější biskup Daniel, který získal vzdělání v daleké Paříži,¹⁹ mohl mít spolu s další generací kanovníků ke staroslověnině vřelejší vztah?

Relikviářová busta sv. Ludmily zhotovená pro svatojiřský klášter na počátku 14. století. Dopustil se Ludmilin neznámý ctitel v polovině 12. století zbožné lži tím, že o ní napsal legendu a vydával ji za dílo z dob sv. Vojtěcha?

16 P. Kubín, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 113–114.

17 Tamtéž, s. 114.

18 Pomineme-li Kristiánovu velmi neurčitou zmínku týkající se Přibyslavy, ovdovělé sestry svatého Václava, která žila „sub sacro habitu“. FRB I, s. 226.

19 P. Kubín, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 114.

Podle Kubína šlo případným iniciátorům sepsání Kristiánovy legendy v polovině 12. století „pouze o to, aby pražské biskupství konečně Ludmile přiznalo statut svěťtice“.²⁰ Pisatel či objednavatel Kristiánovy legendy však měl očividně ambicióznější záměr než povzbudit kult jedné svěťtice či hmotně dopomoci klášteru, v jehož zdech byla pohřbena. Napovídá tomu vysoký styl legendy a její neobvyklá kompozice. Je výjimečná tím, že nepopisuje holé životy svěťtců, ale snaží se nastínit i nejstarší české dějiny a zasadit je do evropského kontextu. Právě její snaha obhájit místo Čech v křesťanské Evropě, upozornit na starobylé kořeny českého křesťanství a začlenit je do přímé návaznosti na cyrilometodějskou misii, k tomu navíc její podpora dynastického nároku Přemyslovců na pražský stolec, to je skutečně velkolepá koncepce dalece překračující zájmy sebeprivilegovanějšího ženského konventu. Pojetí legendy jako příběhu o výtečných, Bohem vyvolených Přemyslovcích, které Bůh určil za dědice moravského odkazu a které korunoval postavou svatého knížete-mučedníka Václava,²¹ i odstrašující příklad knížete Svatopluka, který nespolupracoval se svým biskupem, a tím svou zemi uvrhl do zkázy, to vše dost jasně naznačuje, že jejím primárním záměrem skutečně nebylo ono pouhé prosazení ludmilského kultu na diecézní úrovni.

Co tedy řeknu na Kristiána? Domnívám se, že ani dnes neexistují pádné argumenty, které by nás nutily posouvat dataci Kristiánovy legendy do poloviny 12. století. Držím se presumpce nevin. Takže hrdina, aspoň zatím...

K další četbě viz KUBÍN, Petr. *Sedm přemyslovských kultů = Seven Přemyslid cults*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění ve vydavatelství Togga, 2011“

²⁰ Tamtéž, s. 113.

²¹ David Kalhous, *Státnost v Kristiánově legendě? K roli tradice při formování přemyslovského státu*, in: *Stát, státnost a rituály v přemyslovských Čechách. Problémy, názory, otázky*, ed. Martin Wihoda, Brno 2006, s. 135–154, zde s. 151.

Komunistická propaganda proti šlechtě bezprostředně po druhé světové válce

Lenka Hrdinová

Zabýváme-li se šlechtou ve 20. století, je vhodné reflektovat vývoj jejího právního i společenského postavení v rámci celé první poloviny onoho století.¹ Během rakousko-uherské monarchie patřila k privilegovaným vrstvám společnosti, ať se jednalo o starší rodovou šlechtu, či nově nobilitovanou měšťanskou a židovskou vrstvu.² O veškeré výhody přišla vznikem samostatné Československé republiky a to především přijetím zákona rušící šlechtické tituly. Velmi citelně je rovněž zasáhla pozemková reforma, která nebyla kontroverzní jen pro náhrady v předválečných cenách, ale také pro svou argumentaci potřeby odčinění Bílé hory a navrácení tak české půdy z rukou německé šlechty českému lidu.³ I přes tato opatření si část šlechty podunajské monarchie nalezla vztah k nově budovanému státu a plná identifikace se u mnoha rodů projevila a byla veřejně deklarována během let 1938 a 1939, kdy se třemi prohlášeními původně zemsky orientovaná šlechta přihlásila k české národnosti a obraně české státnosti.⁴ Veřejný podpis pod protinacisticky orientované dokumenty pro všechny šlechtice znamenal ztrátu kontroly nad svými statky – buďto vnucenou správou, nebo z hlediska práva zásadnější konfiskací říšskoněmeckými úřady. Někteří byli za své smýšlení proti nacionálně-socialistickému režimu nuceně nasazeni, jiní vězněni a ti, kteří byli činní v odboji, dokonce popravováni.

Nic z toho však v roce 1945 nehrálo důležitou roli, šlechta se opět stala terčem propagandy. Na šlechtické rodiny, které se během okupace přihlásily k říšskoněmecké národnosti, se vztahovaly prezidentské dekrety konfiskující majetek Němců a zrádců

Jmenuji se Lenka Hrdinová a v současné době na Filozofické fakultě dokončuji studium magisterského programu Historie-Obecné dějiny na USD. V rámci své specializace bych se měla zaměřovat na světové novověké dějiny, můj zájem se ale stáčí především na šlechtu ve 20. století, v době, kdy již právně neexistovala. Aby mi za studia pramenů v archivech a čtení knih nenarostl hrb, protahuji si tělo při sportu: již několik let působím ve florbalovém oddílu Sokola Královských Vinohrad.

e-mail: lenka.malkova@atlas.cz

1 V posledních letech se toto téma stává v akademické obci poměrně populárním. Z nejnovějších děl v českém jazyce si uveďme alespoň Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století (ed. HAZDRA, Zdeněk – HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan). Praha 2011; GLASSHEIM, Eagle: Urození nacionalisté. Česká šlechta a národní otázka v 1. pol. 20. století. Praha 2012; ŠVARČÍČKOVÁ ŠLABÁKOVÁ, Radmila: Mýtus šlechty u nás a v nás. Praha 2012 a HAZDRA, Zdeněk: Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Praha 2015.

2 Podrobněji viz. ŽUPANIČ, Jan: Nová šlechta Rakouského císařství. Praha 2006

3 In: BEZECNÝ, Z.: Česká šlechta v éře První republiky, s. 228

4 HAZDRA, Zdeněk – JELÍNKOVÁ, Dita: Ve znamení tří deklarací. Šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu. Praha 2014.

republiky bez ohledu na národnost a státní příslušnost, respektive zbavující československé státní příslušnosti i ty, kteří se za protektorátu ucházeli o německou státní příslušnost, aniž by k tomu byli donuceni nátlakem nebo zvláštními okolnostmi. Avšak i mnozí další aristokraté, kteří prokazatelně s nacistickým režimem nekolaborovali, se museli hájit lživým obviněním, jež měla usnadnit znárodnění jejich rozsáhlých majetků.⁵ Nabílední bylo využití blížícího se stoletého výročí zrušení poddanství, kdy příslušník bývalé šlechty mohl být snadno představován jako „osoba, která se díky nespravedlivě drženému rodinnému jmění těší finančním a ekonomickým výhodám, které jí už dávno nenáleží.“⁶

Jedná-li se o výběr pramene, na kterém se v této práci pokusím rekonstruovat obraz šlechty v rámci komunistické propagandy v období následujícím bezprostředně po válečné době, Rudé právo jako tiskový orgán Komunistické strany Československa se mi zdálo nejvhodnější.⁷ V letech tzv. Třetí republiky a krátce po únorovém komunistickém převzetí moci přinášelo především informace o znárodnění šlechtických velkostatků, o osudu šlechtických sídel, ze kterých byly rodiny původních majitelů vystěhovány, aby nadále sloužily československému lidu. Šlechta zde byla prezentována jako kolaborantský vykořisťovatel, který „nyní lže při snaze o navrácení svého majetku a českého občanství.“⁸

Dobovou komunistickou propagandu bych ráda přiblížila prostřednictvím několika článků. Autorem jednoho z nich byl sám Jiří Koťátko, přednosta odboru pro rozdělování a osidlování půdy na ministerstvu zemědělství.⁹ Domnívám se, že nic nehovoří o politice komunisty obsazeného ministerstva tak jako jeden z jeho čelných představitelů.

„Mnozí další aristokraté, kteří prokazatelně s nacistickým režimem nekolaborovali, se museli hájit lživým obviněním, jež měla usnadnit znárodnění jejich rozsáhlých majetků.“

5 Nejviditelnější se stala kauza ohledně primogenitury Schwarzenbergů, která do dějin vstoupila pod názvem Lex Schwarzenberg. Viz: JELÍNKOVÁ, Dita: Chcete mě okrást: majetková perzekuce Adolfa Schwarzenberga v dobách válečných i poválečných. Paměť a dějiny 7 (2013), č. 2, s. 96–106; STARÁ, Tereza: Lex Schwarzenberg. SVOČ na PF UK 2013; ZÁLOHA, Jiří: Lex Schwarzenberg. O slávě a rozpadu jednoho majetku v Čechách. In: Dějiny a současnost 16 (1994), č. 2, s. 46–50.

6 Cit. dle: JEMELKA, Michal a kol: Role šlechty v poválečné české společnosti a její prezentace v oficiálně vydávaných médiích. In: O exilu, šlechtě, Jihošlovanech a jiných otázkách dějin moderní doby (ed. Slabáková, Radmila). Olomouc 2004, s. 80.

7 Ve sborníku O exilu, šlechtě, Jihošlovanech a jiných otázkách dějin moderní doby (ed. Slabáková, Radmila, Olomouc 2004) vyšla studie Michala Jemelky a kolektivu mapující články v oficiálních periodikách tzv. Třetí republiky týkající se šlechty. Stať obsahuje i soupis textů uveřejněných v Rudém právu. To se jeví jako značné usnadnění práce, pak se mi ovšem nepodařilo všechny dohledat, ač jsou zde uváděna nejen čísla a data, ale i čísla stránek. V uvedených tiscích se často článek o šlechtě nenachází, proto ve své práci vycházím z mnoha dohledaných textů, či již dříve citovaných v jiných studiích.

8 Cit. dle: Tamtéž, s. 81.

9 Bílá hora bude odčiněna. In: Rudé právo 23.6.1945, s. 3.

Za přímo ukázkové můžeme považovat články týkající se rodiny Colloredo-Mannsfeldů,¹⁰ jiný věnující se původu rodu Liechtensteinů¹¹ a další zpochybňující vlastenectví barona Nádherného.¹² Jak se pokusím dokázat, dobové smýšlení bylo stále stejné, ať se jednalo o rodinu, původně sice pocházející ze zahraničí, nicméně již po několik staletí spjatou s českými zeměmi, které byly její statky za protektorátu zabrány německou správou pod záminkou podpisu pod deklaracemi, jak se stalo Colloredo-Mannsfeldům,¹³ ať se to týkalo rodu a majetku jiného státního suveréna, jakým skutečně kníže Liechtenstein byl, či šlo o osobu pocházející z české šlechty, mezi kterou beze sporu Ervín Nádherný patřil. I on se zařadil mezi signatáře prohlášení české šlechty z roku 1939, přesto byla jeho národnost napadána.

Jiří Koťátko ve svém příspěvku *Bílá hora bude odčiněna* vlastně již nadpisem anotoval, co se čtenář následně dozvěděl. „Česká půda, uloupená v pobělohorské době německými šlechtici českému národu, bude konečně po více než třech stoletích vzata z rukou cizáckých loupežníků a vrácena těm, kdož na ní pracují.“¹⁴ Následovalo až patetické zvolání, že „poslední hradby středověkých německých latifundií, otřesené jen nedostatečnou první pozemkovou reformou, se zhroutí (...) Národ zlomil hůl nad německou šlechtou a otevřel novou stránku dějin české vesnice: Národní výbory zlikvidují nyní Windischgrätze, Lichtensteiny, Picollomini, Dietrichsteiny a Buquoye definitivně!“¹⁵ Česká půda měla být zkrátka „očištěna“ od Němců, aby český sedlák na ní mohl po několika staletích konečně svobodně pracovat. Sekční šéf ministerstva zemědělství dále upozorňoval na německé snahy českou zemi kolonizovat, dával do souvislosti roky 1620 a 1938. Nezapomněl ani na vášnivě vzplanutí: „Německé přivandrovalce vyženeme, české zrádce potrestáme po zásluze, domácí reakci rozdrtíme tak, že se již nikdy nevzpamatuje!“¹⁶

Autor článku *Záhada národnosti Colloredo Mansfelda* pod iniciálami „jm“ sugestivně položil rovnítko mezi rody, které se do Čech dostaly po roce 1620, a utrpení českého národa za okupace: „Ne nadarmo je často přirovnáváno tragické období minulých šesti let k době pobělohorské. Stejně jako v době okupace nastal k nám tehdy přívál mezinárodních dobrodruhů, lupičů a žhářů, kteří z krve a potu naší země se stali pány. Páni Diechtensteini, Ditrichsteini a spol. stali se tehdy usedlíky na naší půdě. Během pozdějších let, kdy čas již zakryl jejich cizácký charakter, vystupovali dokonce jako příslušníci české šlechty. Avšak vždy v dobách pro národ nejkritičtějších, kdy nepřítel všemu českému připravoval jen hoře a útlak, vždy se ukázalo jejich cizácké cítění. Bylo

10 Záhada národnosti Colloredo Mansfelda. In: Rudé právo 12.7.1945, s. 4 a Zámek českým spisovatelům. In: Rudé právo 16.10.1945, s. 3.

11 70.000 ha cizácké půdy zemědělskému lidu. In: Rudé právo 1.7.1945, s. 3.

12 Půda Němců a zrádců patří českému lidu. In: Rudé právo 5.9.1945, s. 3.

13 Pro rozsah jsem zde již nezařazovala další články týkající se tohoto rodu, ale jako doplnění zde uvádím odkaz na práci Jana Županiče, který se ve svém příspěvku ve sborníku *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století* (ed. Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan. Praha 2011) věnoval osudům rodiny Colloredo-Mannsfeldů a uveřejnil další dva články z Rudého práva.

14 Cit. dle: *Bílá hora bude odčiněna*.

15 Cit. dle: *Tamtéž*.

16 Cit. dle: *Tamtéž*.

tak tomu i při nejstrašlivější expansi německého národa v těchto letech.¹⁷ Dále se ve své práci věnoval historii rodu a loajalitu současných příslušníků viděl pouze jako alibismus vůči vládnoucímu režimu. Velmi vhod štvavé kampani přišlo, že současní představitelé rodu během nacistické okupace požádali o udělení říšskoněmeckého občanství. Autor sice připustil, že „bývalá nešťastná čs. příslušnost stala se velkou překážkou v kladém vyřízení jejich žádosti,“ ale neodpustil si moralizovat, že to bylo pouze „formální překážkou, nikoliv však výčitkou jejich svědomí.“¹⁸ Na statky Colloredo-Mansfeldů byla uvalena nucená správa, ale rozhodně se nikdo z rodiny nedočkal měsíční apanáže, o které informoval klamavě článek. Je zcela zřejmé, že původce textu měl k dispozici alespoň část složky rodiny. Věděl totiž, jakým způsobem byly německé úřady kontaktovány, jaké důvody byly uváděny a znal i důkazy dokládající Colloredo-Mansfeldy.

Pisatelem článku Zámek českým spisovatelům byl Michal Sedloň.¹⁹ Ten informoval o slavnostním předání zámku Dobříš Syndikátu českých spisovatelů a o neméně důležité manifestaci přerozdělení zdejší půdy místním zemědělcům. „Tak se sešli při jediné příležitosti tři rozhodující složky národa: pracující lid, státní správa a zástupci české kultury. Kdo doplatil na toto setkání, byl degenerovaný aristokrat, který do posledního okamžiku bojoval o svoje panství.“²⁰ Původní majitel Weikhard Colloredo-Mansfeld se měl provinít za nacistické okupace žádostí o německé občanství. I zde se objevil motiv odčinění Bílé hory, kdy cizácká šlechta, „měla vysloveně jen kořistné cíle a více nežli tři století cizopasila z práce selského lidu a za jeho pot zanášela svá panská sídla vybraným luxusem.“²¹

Rod Liechtensteinů se nacházel v daném období ve specifickém postavení, jelikož jeho hlava byla zároveň suverénem ve vlastním, byť malém knížectví.²² Autor, opět pod zkratkou „jm“, ve svém příspěvku 70.000 ha cizácké půdy zemědělskému lidu přiznal sice rodu české kořeny, jelikož se zde nacházel ještě před Bílou horou, ale hned vzápětí ho dehonestoval jako zrádce národa za loajalitu projevovanou císaři právě během období třicetileté války: „Tenkrát Karel z Liechtensteinu, ačkoliv vychován na bratrské škole v Ivančicích, nezapřel své cizí citění a v rozhodném okamžiku se postavil proti českým stavům na stranu habsburského císaře. Hrál velkou úlohu na straně nepřítelů při nešťastné bitvě na Bílé hoře. (...) Tento Liechtenstein, jehož potomci dodnes sedí na naší půdě, byl hlavním inspirátorem poprav na Staroměstském náměstí, vojenské okupace Čech a Moravy (...).“²³ Ani v případě Liechtensteinů nedošlo podle autora v době první republiky ke skutečné pozemkové reformě: „(...) různými úskoky, oddalováním konečného výměru ponechané půdy, docílili, že ještě v r. 1930 měli na 160.000 ha nejlepší české půdy. Sprěžení se zbytkářskou šlechtou našich agrárníků, hráli si na loyální občany

17 Cit. dle: Záhada národnosti Colloredo Mansfelda.

18 Cit. dle: Tamtéž.

19 Básník, v Rudém právu pracoval na pozici redaktora kulturní rubriky. Je poměrně zajímavé, že jiné články jméno pisatele postrádají, tento však ne.

20 Cit. dle: Zámek českým spisovatelům.

21 Cit. dle: Tamtéž.

22 Viz: HORČIČKA, Václav: Lichtenštejnové v Čechách. Praha 2014.

23 Cit. dle: 70.000 ha cizácké půdy zemědělskému lidu.

republiky, ačkoliv podle záznamu z r. 1930 se hlásili k německé národnosti.²⁴ V době ohrožení měl rod s Němci spolupracovat, ať se jednalo o vykazování českých vedoucích z jejich funkcí, či provádění zpravodajské služby pro okupanty. Závěrem si autor kladl otázky, proč neuplatňovali svou státní suverenitu vůči Němcům v době protektorátu, když jí teď argumentují pro zachování vlastnických práv na území Československa.

Osobě Ervína Nádherného a jeho domnělé kolaboraci za doby okupace se věnoval článek *Půda Němců a zrádců patří českému lidu*. I zde se opakovala dobová klišé. Autor zpochybňoval vlastenectví barona na základě rodinné příslušnosti, jeho otec byl „*Rakušákem až do morku kostí*“,²⁵ matka, strýcové i sestry se rovněž měli hlásit k německé národnosti, proč by tedy Ervín Nádherný měl být Čechem? Navíc za chotí pojal Němku původem z Pruského Slezska. Po zhroucení nacistické správy by každý očekával, že se baronova rodina přesune na hranice jako zbytek příbuzných, ale „*pan Nádherný sám vyšel ven ozdoben trikolorou a dokonce se skromně ptal, zda jeho německá manželka se může zúčastnit oslav dobytí svobody. Jaká to drzost.*“²⁶ Čtenáři se měli rovněž dozvědět, že baron Nádherný „je majetkově silný jedinec. Má společenské známosti. (...) Mnoho lidí bylo na něm závislých.“ (...) Přes to vše i v Chotovinách spravedlivá věc musí zvítězit. Pan Nádherný ukázal dostatečně, že není Čechem, že naopak je Němcem a na jeho velkostatek a majetek vztahuje se tudíž dekret prezidenta republiky o konfiskaci půdy.“²⁷ Nikde v článku se čtenář nedozvěděl, že i podpis Ervína Nádherného mohou najít na třetí šlechtické deklaraci z roku 1939. Činnost baronovy rodiny během první republiky zůstala v nezájmu, ale německý původ rodičů byl vyzdvížen tak, aby to nikomu neuniklo.

Výše zaznamenaná propaganda sledovala jediný cíl: zdiskreditovat jednu celou sociální skupinu, v jejímž vlastnictví se nacházel i po první pozemkové reformě rozsáhlý majetek. Jeho domněle spravedlivou konfiskací a přerozdělením do rukou těm, kteří si na něj dělali nárok, se v rukách komunistických agitátorů nacházel jeden z volebních trumfů. Jak jinak si naklonit původně elektorát agrární strany, než slibem nápravy nepovedené první reformy a zisku půdy, se kterou byli voliči již dlouhodobě spjati? Ať se jednalo o signatáře prohlášení, jako v případě Collaredo-Mansfeldů, či byl hlavou rodu suverén jiné země, všichni byli komunistickou propagandou považováni za zrádce národa, vykořisťovatele českého pracovitého lidu a bylo třeba jim jejich neprávem nabytá privilegia odebrat.

24 Cit. dle: Tamtéž.

25 Cit. dle: *Půda Němců a zrádců patří českému lidu*.

26 Cit. dle: Tamtéž.

Plzeňské nepokoje 1. června 1953 a jejich symbolika

Patrik Vedral

RRáno v pondělí 1. června zastihlo Závody V. I. Lenina (dříve Škodovka) v rozbourané náladě. Dělníci na ranní směně si mezi sebou vyměňovali rozhořčené reakce na měnovou reformu, jejich hněv se obracel i na závodní radu, která nechala vyplatit mzdy na konci května ještě ve staré (znehodnocené) měně, a do další výplaty bylo daleko. Vedení závodu na tyto projevy reagovalo poměrně logicky, svolalo dílenské výbory, které dělníky přesvědčovaly o správnosti měnové reformy a její kritiku vydávaly za nepřátelskou propagandu. Podobně si počínal i podnikový rozhlas. Dělníky to však paradoxně ještě více radikalizovalo, na schůzi strany (závodního výboru) v 7:00 reagovali velmi podrážděně na tezi, že by kritika měnové reformy byla dílem provokatérů, to oni jsou jejími kritiky a odmítají všechna dehonestující označení.¹ Nespokojenci navíc vyžadovali přesnější informace o směnném poměru záloh a o výši mezd po reformě, k tomu se ale nikdo nedokázal vyjádřit, příslušné směrnice byly avizovány až na 7. červen.² Kolem 9:00 překročilo napětí mezi dělníky únosnou mez, na továrním dvoře se spojovaly malé skupiny, které ale již kolem 9:30 utvořily tisícový dav. Funkcionáři závodu i jeho ředitel se snažil nespokojence uklidnit, marně, dostalo se jim pouze pískotu. Bylo rozhodnuto vyvolat stávkou a táhnout do středu města.

Z tohoto jednání lze jasně vyčíst, že plzeňské nepokoje z 1. června 1953 začaly jako živelná akce, a svoji živelnost si víceméně udržely. Nicméně, tato živelnost brzy překročila rámec pouhého odporu k měnové reformě a zaměřila se na odpor vůči režimu (případně vůči tehdejšímu stavu společnosti). I proto si demonstranti volili své symboly a ničili ty, které považovali za režimní.

Skupiny nespokojených dělníků (k nimž se přidávali další, např. studenti) mířily k náměstí Republiky. Kolem 10:00 utvořili dělníci, studenti, železničáři a zdravotníci na jmenovaném náměstí 3 000–5 000 dav,³ který skandoval směrem k městské radnici (tehdy tam sídlil Jednotný národní výbor) hesla jako „Chceme svobodné volby“, „Chceme

Jsem studentem prvního ročníku navazujícího magisterského studia na ÚHSD (zaměřeni na sociální dějiny). Předmětem mé badatelské činnosti jsou dějiny Plzeňska, jedná se zejména o problematiku místního dělnického a bezkonfesního hnutí, avšak okrajově se zajímám i o subtilnější stránky této oblasti, např. o svátky, pamětní místa apod.
e-mail: patrikvedral@seznam.cz

1 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953. In: *Securitas imperii*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů Sv. 24/1, (2014). s. 25.

2 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1. 1. čes. vyd.* Praha: Svítání, 1992. s. 101.

3 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 26.

novou vládu“, „Chceme své peníze“, „Chceme chleba“.⁴ Vedle těchto výkřiků se nesly i ty upamatovávající na prezidenta Beneše a osvobození Plzně americkou armádou: „Plzeň černá, Benešovi věrná“ a „Bude zase hej, přijdou hoši z Jüesej“.⁵ Předseda Jednotného národního výboru se pokoušel agitovat ve prospěch měnové reformy, byl ale v mžiku vypískán. Demonstranti vyslali do radnice svoji deputaci, která měla jednat o nastalé situaci a výměně peněz. Místo dialogu se však deputace dočkala zatčení a odvedení do věznice ve Veleslavínově ulici. Následoval úspěšný útok demonstrantů na radnici. Ti se zde zmocnili místního (městského) rozhlasu, v němž ihned odsoudili měnovou reformu, vyzývali k dalším protestům a následně se Plzeň nesly i sokolské písně.⁶ Proběhla též defenestrace, ovšem ne osob. Z oken radnice litaly podobizny (busty i obrazy) Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého, Lenina a Stalina. Ničily se stranické odznaky a trhaly sovětské vlajky, do jednoho z oken radnice byl poté umístěn velký obraz Edvarda Beneše.⁷ Mezi demonstranty se rychle šířily státní vlajky ČSR, USA a dokonce se objevily i vlajky Čínské republiky (Tchaj-wanu).⁸

Dav demonstrantů se následně rozdělával. Jední, společně s americkým džípem (ověřený byl podobiznou Beneše a vlajkou ČSR a USA),⁹ se vydali směrem k Dukelskému náměstí (dnes Masarykovo náměstí). Druzí k budově Krajského soudu ve Veleslavínově ulici. Zbytek zůstal na náměstí, kde postupně eskaloval boj mezi přivolanými bezpečnostními složkami (Lidové milice, StB, SNB, Pohraniční stráž i hasiči) a demonstranty. Teprve kolem 14:00 ovládly státní bezpečnostní složky náměstí a ihned jej vyklidily.¹⁰

Davu u Krajského soudu ve Veleslavínově ulici se podařilo přibližně v 11:30 (za pomoci trámů, jenž posloužil jako beranidlo) též dostat do soudní budovy.¹¹ Útok byl motivován snahou o osvobození dříve zatčených delegátů i samotnou rolí Krajského soudu jakožto orgánu státní moci. Stejně jako u městské radnice, i zde nespokojený dav ihned ničil předměty reprezentující režim. Byla stržena rudá hvězda v průčelí nad vchodem,¹² busty a portréty komunistických politiků, taláry i psací stroje padaly z oken. Pálily se i soudní spisy, byť se jednalo o spisy rodinné a dělnické, nikoliv kýžené trestně-politické.¹³

Kolem 13:00 se dav u Krajského soudu rozhodl táhnout k vysílání Československému rozhlasu na náměstí Míru, k poště a trestnici na Borech. Při pochodu po třídě 1. máje (dnes Klatovská) byly v okolních domech dávány do oken busty prezidenta Masaryka, Beneše, vyvěšovaly se státní vlajky a dále ničily zprofanované komunistické symboly

4 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1, s. 102.

5 Ulč, Ota. Malá doznání okresního soudce: výsledek nápadu Josefa Škvoreckého. 1. vyd. Praha: Šulc - Švarc, 2013. s. 101.

6 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1, s. 102.

7 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 27.

8 Ulč, Ota. Malá doznání okresního soudce: výsledek nápadu Josefa Škvoreckého, s. 102.

9 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1, s. 102.

10 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 27.

11 ĐOUBALOVÁ, Iva. Měnová reforma 1953 a její reflexe v české společnosti, s. 36.

12 Tamtéž.

13 Ulč, Ota. Malá doznání okresního soudce: výsledek nápadu Josefa Škvoreckého, s. 101.

Obnovený Památník národního osvobození

(hlavně všudypřítomné rudé hvězdy).¹⁴ Demonstranti se však k rozhlasu ani k trestnici nedokázali dostat, přítomné ozbrojené složky státu si byly moc dobře vědomy nebezpečí, které hrozilo v případě ztráty rozhlasu. Do Plzně navíc již dorazily posily Lidové armády, Lidových milic i Bezpečnosti z Prahy a zbytku západních Čech. Postup demonstrantů byl zastaven a zbylí nespokojenci se připojili k davu na Dukelském náměstí či na náměstí Republiky.

Nyní zpět k demonstrantům, kteří ještě před polednem táhli k Dukelskému náměstí. Co na tomto náměstí vlastně bylo, že sem dav směřoval? Sídila zde sice Státní banka,¹⁵ na níž si mohli všichni vybit zlost za nenáviděnou měnovou reformu, to však v tomto případě nebylo to hlavní. Na Dukelském náměstí byl především Památník národního osvobození (pocházející z 20. let), jemuž vévodila socha prezidenta Masaryka (s nápisem „Pravda vítězí“). Ještě než se dav dostal na Dukelské náměstí, přišel ke křižovatce U Práce. Zde byl hned roku 1945 instalován základní kámen k pomníku americké armádě (v místech, kde i dnes stojí pomník „Díky Ameriko“). Po roce 1948 bylo jakékoliv upamatovávání na Američany v Plzni odstraněno, i v oficiálních záznamech se náhle

¹⁴ Tamtéž, s. 102.

¹⁵ ĐOUBALOVÁ, Iva. Měnová reforma 1953 a její reflexe v české společnosti, s. 36.

tvrdilo, že Plzeň a západní Čechy osvobodila Rudá armáda, jak k tomu dodává jeden z pamětníků: *Přece nikdo nebude tvrdit, že Plzeň vosvobodili Američani, tu vosvobodili Rusáci, víte, podle nich. A to říkali i našim dětem ve školách. To bylo to nejhorší.*¹⁶ Na místě pomníku k počtě americké armády v letech 1948–1953 trojúhelníkový trávník, na němž byla rudými květy vysázena pěticípá hvězda. Jednalo se o snahu vytlačit, jak prostorově, tak z kolektivní paměti, příjezd amerických vojsk v roce 1945. 1. června 1953 na to demonstranti reagovali vcelku očekávaně, celé místo do několika minut zcela zdemolovali.¹⁷

Když dav konečně dorazil na Dukelské náměstí, stejně si nemohl Památník národního osvobození řádně prohlédnout. V této době byla totiž před sousoším umístěna mohutná dřevěná deska 10 x 15 metrů (nepočítaje jiné menší transparenty), již ukotvovaly železné tyče zapuštěné do betonu. Na rozdíl od amerického památníku se

**„Po 18:00 se před radnicí
shromáždil opět dav,
tentokrát byl ovšem věrný
KSČ, jednalo se tedy
o „protidemonstraci.“**

vedení města neodhodlalo (do této doby) památník odstranit. To mu ale nezabránilo jej alespoň zakrýt, čímž byl znemožněn výhled na toto sousoší. Onu dřevěnou desku popisuje očitý svědek: *To byla ohromná stěna pevná, dřevěná a tam byla namalovaná mapa Sovětského svazu, my – takovýhle maličký, ovšem kolosální Sovětskej svaz – rudej. „Se Sovětským svazem*

*na věčné časy,“ ohromnej nápis. To šlo moc lidem na nervy, nám taky.*¹⁸ Demonstranti se pokusili desku vyvrátit, a když se jim to nepovedlo, tak ji zapálili. Přijíždějícím hasičům, kteří se snažili požár uhasit, přerežali hadice.¹⁹

U Památníku národního osvobození byla poté zpívána státní hymna, i lidové písně, o nichž bylo známo, že je měl prezident Masaryk v oblíbenosti (např. „Teče voda, teče“).²⁰ Na místě pochopitelně nechyběly státní vlajky ČSR. Na Dukelském náměstí se nacházela i Vyšší hospodářská škola Klementa Gottwalda (dnes obchodní akademie), její studenti se po výzvách též připojili k nepokojům. Z budovy školy létaly další busty i obrazy komunistických osobností, roztráštěné rámy obrazů poté demonstranti použili jako zbraně proti postupujícím bezpečnostním složkám.²¹ Těm se kolem 15:00 podařilo postupně demonstranty z náměstí vytlačit.

16 ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. „Ty jsi červnovej, vid?“ Historicko-antropologický výzkum plzeňského povstání 1. 6. 1953, s. 70.

17 ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. „Ty jsi červnovej, vid?“ Historicko-antropologický výzkum plzeňského povstání 1. 6. 1953, s. 70.

18 Tamtéž.

19 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1, s. 102.

20 ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. „Ty jsi červnovej, vid?“ Historicko-antropologický výzkum plzeňského povstání 1. 6. 1953, s. 71.

21 Tamtéž

Poslední velké vzednutí nepokojů se odehrálo u náměstí Republiky. Tam se přibližně v 14:30 sešli dělníci vracející se z první pracovní směny se zbylými demonstranty. Společně utvořili dav čítající až 7 000 lidí, který si vytknul cíl: znovu získat náměstí Republiky a dobýt městskou radnici.²² Náměstí Republiky bylo ale od 14:00 ovládáno bezpečnostními složkami, ať už jednotkami SNB z Prahy a Kladna, Pohraniční stráží z Aše a Českých Budějovic, milicionáři, StB atd. Propukl tak boj o náměstí. Demonstrantům se zprvu dařilo se náměstím probít a pokoušeli se rozrazit narychlo zkonstruovaná železná vrata do radnice. Avšak poté, co nechal přítomný podplukovník Košťál (náměstek ministra národní bezpečnosti) rozmístit kolem radnice nákladní auta vybavená kulomety a v 17:00 povolal do akce zálohy, bylo odhodlání demonstrantů zlomeno.²³ V 18:00 měly bezpečnostní složky náměstí Republiky opět pevně v rukou. Po téměř deseti hodinách nepokojů zavládl ve městě klid.²⁴

Ačkoliv, ne tak docela. Po 18:00 se před radnicí shromáždil opět dav, tentokrát byl ovšem věrný KSČ, jednalo se tedy o „protidemonstraci“. Oproti nepokojům z předcházejících hodin byl tento dav daleko méně spontánní a více pod taktovkou KSČ (měl podporu Lidových milic i StB), nicméně jeho jednání nepostrádá symbolickou rovinu. Od městské radnice se protidemonstrace vydala rovněž na Dukelské náměstí (po povělu „Na Masaryka“), při tom se skandovalo „Ať žije KSČ“, „Ať žije soudruh Zápotocký“, „Ať žije vláda a Sovětský svaz“.²⁵ Jako symboly sloužily tomuto davu rudé prapory, vlajka SSSR, obrazy prezidenta Antonína Zápotockého a Georgije M. Malenkova (v období 1953–1955 vykonával funkci předsedy rady ministrů SSSR), zpívala se Internacionála a jiné budovatelské písně.²⁶ Z toho popisu je znát diametrální odlišnost mezi symboly demonstrantů a protidemonstrantů, spojovala je jen státní vlajka ČSR, ta nechyběla ani u protidemonstrace. Průvod brzy dorazil na Dukelské náměstí, kde musely Lidové milice ještě rozehnat skupinky lidí, snažící se Památník národního osvobození bránit.²⁷ Než byl k místu dopraven autojeřáb, provolávala se hesla jako: „Masaryka do šrotu – i tu jeho holotu“.²⁸ Není úplně jasné, jak demontování sochy TGM přesně proběhlo. Pravděpodobně se jeví její rychlé odstranění, převoz a noční rozbití a roztavení.²⁹ Důležitý symbol plzeňských nepokojů z 1. června 1953 byl tak zničen. Zbytek sousoší byl dodatečně odstraněn v následujících dnech.

22 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 28.

23 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 28.

24 ĐOUBALOVÁ, Iva. Měnová reforma 1953 a její reflexe v české společnosti, s. 37.

25 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 28.

26 ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. „Ty jsi červnověj, víd?“ Historicko-antropologický výzkum plzeňského povstání 1. 6. 1953, s. 71.

27 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 29.

28 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1, s. 103.

29 MAREK, Pavel. Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953, s. 29.

Závěr

Plzeňské nepokoje z 1. června 1953 jsou zajímavé svojí možností srovnání symboliky demonstrantů a protidemonstrantů. Demonstranti paradoxně tíhli k „tradičním“ národním symbolům a osobnostem, zpívání státní hymny, přes lidové písně, k osobám Masaryka a Beneše až k státní vlajce. Odkaz na USA zase byl a je regionálním specifikem tohoto města. Snad to může i za velkou neúctu, kterou plzeňští občané pociťovali k SSSR, je přece Rudá armáda neosvobodila, proto byl i pocit vděku vůči tomuto státu menší, než mohl být jinde. Protidemonstrace zvolila symboliku úzce spjatou s KSČ (a tehdejším komunismem obecně), i kvůli tomu, že se jednoduše musela vůči demonstrantům nějak vymezit. Z tohoto hlediska to byl boj mezi „tradiční“ (pocházející z první a třetí republiky) a „novou“ symbolikou (či alespoň částečně novou, rudé vlajky znali Češi již dlouho před rokem 1948), který nebyl pouze abstraktní. Demonstranti ničili symboly, jež nepovažovali za své a naopak.

Z krátkodobého hlediska jistě zvítězila protidemonstrace, Masaryk byl zDukelského náměstí odstraněn a do Plzně se rychle navrátily rudé hvězdy, květy i obrazy Lenina a Zápotockého. Dlouhodobě ovšem zvítězili demonstranti, na ulici Americká (dříve Moskevská) dnes stojí pomník „Díky, Ameriko“, Dukelské náměstí je dnes Masarykovo a Památník národního osvobození byl v 90. letech obnoven. Vlajky Sovětského svazu, rudé hvězdy a podobizny komunistických politiků nejsou ve městě k vidění. Přejmenovaly se náměstí, mosty i ulice, ačkoliv se častěji vrátily ke svým starým (prvorepublikovým) názvům. Jednoduše řečeno, státnímu socialismu se za období 1948–1989 nepodařilo prosadit a hlavně udržet ve (vnitřním) městě svoji symboliku, která sice nemusela být v protikladném vztahu k té dřívější (spíše na ni bývala naroubována), avšak měšťané ji nejspíše nikdy nepřijali plně za svou.

Role feminizmu v socialistickém Československu

Anna Libánská

V poslední době nachází termín gender své uplatnění stále více i v české historiografii a vnáší do ní tak mimo jiné možnost ilustrovat kulturně dané rozdíly mezi pohlavími v průběhu historie. Jakkoliv je genderová analýza přínosem, přináší s sebou i určitá úskalí. Přílišné zdůrazňování genderového aspektu může někdy vést k nechtěnému vytváření jakési paralelní historie žen. Stejně tak může směřovat k výkladu historie jako „pohlavního boje“ a vnášet emancipační snahy a feministické myšlenky někam, kam historicky ani kulturně nepatří. V tomto bodě souhlasím s názorem Havelkové, dle níž je vnímání nerovnosti (a to muži i ženami) dáno historickým kontextem¹ a s ohledem na to je nutno k genderu přistupovat. Nyní se vrátíme k oněm feministickým myšlenkám. Právě používání slova feminismus v českém prostředí je v historickém kontextu velice ošemetné a jeho nadužíváním se z něj často stává pojem zavádějící. Dá se v rámci našich zemí hovořit o nějaké kontinuální feministické tradici? Následující text ukáže, že je to spíše jen pouhá iluze. Můžeme však hovořit o feminizmu po roce 1948?

Jsem studentkou prvního ročníku bakalářského studia historie. Gender a historie žen jsou stěžejní oblasti mého nejen akademického zájmu, snažím se tyto oblasti obsáhnout i z pozice aktivního činitele, působím například ve Feministické společnosti UK. Také se věnuji tematice ženského řeholnictví, zaměřuji se spíše na české soudobé dějiny. Tento text je rozšířený a upravený výňatek z mé práce *Ženské řeholnictví a socialismus*.

Počátky emancipace na našem území

Kořeny delikátního postavení feminizmu v našich zemích tkví v 19. století a souvisí s opožděným procesem modernizace. Modernizace podoby rodiny probíhala v západních zemích již v 18. století a lze ji stručně rozdělit na tyto dvě fáze – ustanovení měšťanského modelu a v následující fázi jeho demontáž.

První fázi předcházela tzv. doba předmoderní, kdy bylo zapojení ženy do procesu výroby obvyklé. V první fázi vzniká a ustaluje se měšťanský model rodiny, který doprovází dělbou rolí dle pohlaví a oddělování veřejného a soukromého. Ženy jsou omezovány ve svém vzdělání, které je jim umožněno pouze do té míry, aby bylo k užítku celé společnosti. Je jim bráněno v individuálním rozvoji, bráněno v chození do práce, jejich sférou se stává pouze domácnost. Tento model pronikal směrem dolů postupně do všech vrstev obyvatelstva. U nás však v 19. století stále přetrvával model předmoderní, měšťanský model dosáhl svého vrcholu až ke konci století.

1 SCOTT, Joan Wallach, *Gender and the politics of history*, Rev. ed. New York 1999.

Pozdní prosazení tohoto modelu mělo za následek i pozdější nastoupení na cestu emancipace. Emancipace se snažila veřejné a soukromé opět sblížit, dát ženám vzdělání a práci, vymanit je z měšťanského modelu rodiny. Její počátek byl tedy bezprostředně svázán s dokončením první fáze modernizace, předtím jaksi postrádala smysl.

Druhá fáze, demontáž měšťanského modelu, která byla produktem emancipace, byla u nás úspěšna rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem samostatného Československa. V legislativě nově vzniklého státu tak lze vysledovat emancipační tendence, na které však společnost nebyla připravena. Ve společnosti byl měšťanský model stále velice živým a obě fáze modernizace zde probíhaly současně dokonce i za socialismu.²

Vzestupy a pády feministické tradice v první polovině 20. století

Chceme-li v kontextu historie našich zemí používat slovo feminismus, s jistotou lze přívlastkem feministické častovat ženské organizace fungující za první republiky. Nejvýraznější a zastřešující organizací byla Ženská národní rada (ŽNR), založená roku 1923 Františkou Plamínkovou, mezi jejíž neaktivnější členky patřila například i Milada Horáková. ŽNR však sdružovala spíše učitelky a úřednice liberálního ražení, socialistky s ní nespolupracovaly. Vzájemná neshoda panovala například v otázkách ochrany ženy na pracovním trhu – socialistky prosazovaly zákaz noční práce či práce v chemickém průmyslu, rada chtěla zavést stejná opatření pro ženy i muže.

Socialistické hnutí v našich zemích ve svém programu otázku emancipace neopomínalo a již od počátku dvacátého století byly jeho důležitou složkou i ženy. Jejich hlavním cílem byla finanční nezávislost a ekonomická aktivita, spíše než rovnost

zákonů, kterou prosazovaly příznivkyně liberálního proudu. Komunistická ideologie spojovala osvobození žen s vítězstvím proletariátu, kořeny nerovnosti viděla pouze kapitalistické společnosti a nikoliv ve společnosti jako takové.

Členky a příznivkyně Československé sociálně demokratické strany dělnické se sdružovaly kolem časopisu *Ženský list*, za nímž stála mimo jiné poslankyně a senátorka Betty Karpíšková. *Ženský list* byl časopisem radikálním, v jeho rétorice byla žena obětí, která je podřízena a ponížena, žena dělnice se ocitá navíc pod tlakem hospodářským, potýká se s vykořisťováním a nedostatečným vzděláním. Jediným řešením byla proletářská revoluce, která by odstranila veškerou společenskou nerovnost.³ Ještě radikálnějšími byly komunistky, které se z řad strany vydělily po roce 1921, jejichž nejvýraznější postavou byla asi novinářka Marie Majerová, později honorovaná titulem národní umělkyně.

S počátkem Druhé republiky nastává zahánění žen do domácností, je jim ztěžováno studium na vysoké škole, jsou propouštěny v soukromém i státním sektoru. Dochází tak k výraznému útlumu ženských hnutí, která jsou za protektorátu téměř zdecimována.

2 HAVELKOVÁ, Hana, *Konec idylly? Možné konceptualizace postavení žen v moderní české historii*, in: CVIKOVÁ, Jana, JURÁŇOVÁ, Jana, KOBOVÁ, Lubica, *Histórie žien*, Bratislava 2007, 72–79 s.

3 Nepod., *K novému životu!*, in: *Ženský list*, 1901, č.1, s. 1–2, přetištěno in: BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stáží! České feministické hnutí 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 137–8

Mnoho žen působí v ilegaltě a v odboji, mnoho jich je režimem perzekvováno a popraveno. V poválečném období krátce působí Rada československých žen v čele s Miladou Horákovou. Její cíle se upínají k rovnoprávnosti, která by ženám umožnila podílet se rovným dílem na řízení státu, na usnadnění výchovy dětí a také na obnově země. Již roku 1948 je nahrazena Radou žen, v níž po Horákové postupně přebírají vedení komunistky v čele s Julií Prokopovou, které usilují o založení nové organizace. Veškeré emancipační snahy jsou odsunuty do pozadí, rada se soustředí převážně na zapojení žen do budování státu. Nakonec příkaz ke zrušení Rady vzejde od KSČ, které se zdají i přítomné komunistky ve svých emancipačních snahách příliš aktivní.

Útlum a zakonzervování „ženské otázky“

Zánik Rady žen, která byla pojmána jako pohrobek prvorepublikové Rady československých žen a, Slánského slovy, *relikt dámské honorace*⁴, v roce 1950 znamenal rozchod s dlouholetou tradicí ženských hnutí a značil tak novou etapu socialistické výstavby společnosti. Etapu, která otázku rovnosti žen zcela zakonzervovala na několik desetiletí. Další ženské organizace rychle vznikaly a rychle zanikaly, jejich společenský význam však upadal a nějaká činnost byla provozována stěží na papíře.

Poúnorová rétorika strany nebyla další emancipaci příliš nakloněna, témata jako domácí násilí, různé formy sexuálního obtěžování, prostituce apod. zůstala nadále tabuizována. A navzdory masovému verbování žen do práce jim stále zůstala mnohá místa uzavřena. Tuto situaci skvěle reflektuje i úryvek ze zprávy o činnosti komisi žen z roku 1948⁵: „*Není ojedinělým zjevem,*

„Chceme-li v kontextu historie našich zemí používat slovo feminismus, s jistotou lze přívlastkem častovat ženské organizace fungující za první republiky.“

že funkcionář okresů prohlásil, že žena at' se nemíchá do politiky“. Za velmi problematické bych označila i rovnoměrné rozdělení prací v domácnosti, které zůstalo pouze na papíře a v projevech soudruhů. Přes původní ideu osvobozené domácnosti a vzájemné komunitní výpomoci byly ženy nadále primárně vnímány jako ty, jež se mají starat o domácnost a vychovávat děti. Jejich život se tak dělil na dvě směny – jednu v práci, druhou doma. Mnohým ženám únorová revoluce přinesla méně svobody, než měly před ní. Proces zrovnoprávňování probíhal ještě v padesátých letech, kdy byly ženy využívány jako skupina na propagaci socialismu. Během šedesátých let se ozývají hlasy za prohloubení dosud nedostatečné emancipace, ovšem stejnou mírou jsou zastoupeni ti, kteří považují emancipaci za dokončenou. Jejich hlas nakonec převáží a po roce 1968 dochází k zakonzervování tradičního modelu rodiny.

4 NEČASOVÁ, Denisa, Buduj vlast – posílíš mír!: Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955, Brno 2011, s. 206

5 Tamtéž, s. 220

Socialistické zřízení nabízelo, dle reportáže z Rudého práva z dubna 1950 věnované slučovacímu sjezdu ženských organizací⁶, ženám po zvrácení kapitalismu ty nejlepší podmínky vůbec. Z podobných frází se časem staly pouze vyprázdněné ideologické floskule, jejichž dopad na reálný život byl zcela minimální. A přesně tento osud postihl i feminismus, který v očích komunistických funkcionářů ztělesňoval jakýsi buržoazní relikv ze západu. Ačkoliv se KSČ zpočátku oháněla emancipací, co to šlo, ve skutečnosti to neznamenal vůbec nic. Zbývá si jen položit jedinou otázku. Kolik se toho od sametové revoluce doopravdy změnilo?

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stáž! České feministické hnutí 19. a 20. století*, Praha 2011.

HAVELKOVÁ, Barbara, *Genderová rovnost v období socialismu*, In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Mezinárodní politologický ústav, Brno 2009, str. 179–206, Elektronicky přístupné na <http://www.komunistickepravo.cz>.

HAVELKOVÁ, Hana, *Konec idylly? Možné konceptualizace postavení žen v moderní české historii*, in: CVIKOVÁ, Jana, JURÁŇOVÁ, Jana, KOBOVÁ, Lubica, *Histórie žien*, Bratislava 2007, 72–79 s.

NEČASOVÁ, Denisa, *Buduj vlast - posílíš mír!: Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011.

SCOTT, Joan Wallach, *Gender and the politics of history*, Rev. ed. New York 1999.

6 Tamtéž, s. 212

Anketa

Co nejdůležitějšího by podle vás mělo dát studium historie studentům?

Zeptali jsme se vyučujících a studentů prvního ročníku.

Kamil Činát

Možná začnu spíše tím, co by studium historie předávat nemělo, ale mnohdy se to děje. Studenti by neměli být vedeni k uzavřenému pojetí historiografie jako úzce odbornické vědy, jež komunikuje jen sama se sebou. Neměli by ze studia nabýt dojmu, že je historie empirickou disciplínou, která si vystačí s kritikou pramenů a pracuje s představou objektivně uchopitelné historické skutečnosti. Přejdeme-li k pozitivní argumentaci, pak by studium historie mělo vedle jistě důležité heuristiky rozvíjet i takové dovednosti, jež souvisejí se schopností položit pramenům zajímavou otázku a nalézt vhodnou metodu k jejímu zodpovězení. Důležitá je schopnost (sebe)reflexe, díky níž historik nepropadne stereotypu „normální“ vědy a stále si klade otázku, proč vlastně bádá o minulosti. Studenti by se měli dozvědět, k čemu může historie sloužit a jaké společenské funkce může plnit, aby se mohli sami zodpovědně rozhodnout, kde a jak své vzdělání zhodnotí. Studium by je mělo vybavit věděním i dovednostmi, které by mohli využít v co nejširším rozpětí – na poli kultivace naší historické kultury (od vědy, přes fundovanou popularizaci až k vzdělávání o minulosti).

Michal Pullmann

Cílem studia historie je obecně rozvoj intelektuálních kompetencí na poli interpretace minulosti – tak, aby absolventi byli schopni psát vědecké texty a přitom měli přehled o celku historické vědy, o její genezi a aktuálních diskusích a inovacích.

Jaroslav Valkoun

Otázka, co by studium historie mělo dát studentům, do značné míry závisí na tom, s čím k nám studenti historie přicházejí. Každý má nějaký předpoklad, nějaký obrázek o tom, co očekává od studia. Na základě toho, že sem studenti přicházejí již nějak zformovaní, jim obor historie nemůže dát více než to, s čím jsou ochotni se ztotožnit. My studenti můžeme posunovat dál, ale k nějakým opravdu hlubokým proměnám raného historického období v době studia nemůže dojít, a to z mnoha důvodů. Student buď o hlubší poznání nestojí, nebo ho zajímá jen jedno téma a nechce se rozvíjet jiným směrem, například opomíjí české dějiny ve prospěch hospodářských nebo moderních světových dějin. Studium historie by studentům mělo otevřít nové obzory, že studium historie není jen to, co je baví, ale že historie je mnohovrstevnatá, že je mnoho pohledů jak ji vnímat a že existuje řada způsobů jak interpretovat určité otázky a přemýšlet o nich.

Jiří Štaif

Domnívám se, že dnes je velmi obtížné definovat to, co nejdůležitějšího by mělo dát studium historie jejím vysokoškolským studentům. S jistým rizikem kusé odpovědi se nicméně domnívám, že by mohlo jít o následující okruhy problémů, tedy o představy: **1.** Podle jakých kritérií si historik z mnohotvárných a na první pohled nepřehledných informací o minulosti vytváří koncept dějin. V souvislosti s tím by mohlo jít o představu: **2.** Jak se v čase a prostoru proměňují hodnoty, které jsou vodítkem pro individuální a kolektivní jednání lidí. A konečně: **3.** Jak se v dějinách legitimizuje určité společenské uspořádání a do jaké míry je závislé na konkrétních kulturních kontextech a zkušenostech i na tom, co si historičti aktéři představují pod pojmem lidské štěstí.

Anketa - studentská část

Prohloubení znalostí o historii.

Martin Hakl, historie

Mám vystudovanou střední s oborem a nyní se mi nabízí dvě možnosti – buď jít pracovat, nebo pokračovat ve vzdělávání. V minulém roce jsem ještě studoval na ČVUT, kde jsem navazoval na svůj středoškolský obor – geodézii. Nicméně jsem si řekl, proč bych se jí měl dále zaobírat, když jsem ji již vystudoval a beztak mě nějakým způsobem baví. Chtěl jsem se začít vzdělávat v oboru, o němž se zajímám od dětství. Napadlo mě, proč nezkusit udělat přijímačky na historii, a pokud se na ni dostanu, budu se moci věnovat něčemu, co mě doopravdy zajímá.

Josef Ulrich, historie

Rád bych úspěšně obor vystudoval a doufám, že se díky studiu na fakultě budu moci věnovat historii i profesně – upřímně si nedokážu představit, že bych v životě dělal cokoli jiného... Filosofickou fakultu shledávám za nejlepší vyučovací platformu, která se v Česku nachází.

Dominik Filip, historie

Nechci se stát primárně historikem a o historii se především zajímám. Od studia očekávám hlavně to, že prohloubím své znalosti historie, protože mě fascinuje a baví.

Petr Jirsák, obor historie – evropská studia

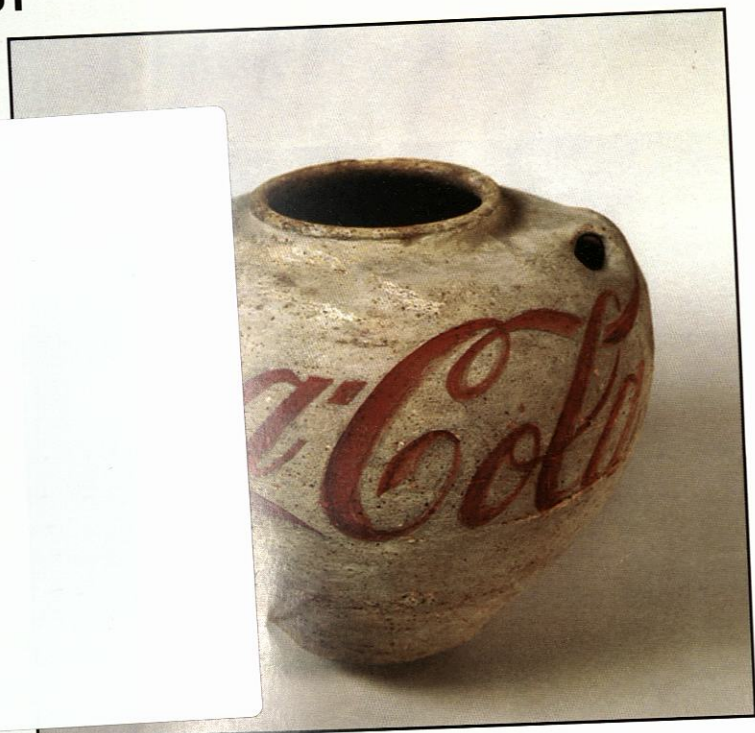
Od studia samozřejmě očekávám, že se seznámím s lidmi, kteří mají větší zájem o historii než moji spolužáci na gymplu, což se mi v podstatě již vyplnilo. Historie mě baví, historie mě zajímá a připadá mi neskutečně skvělé, že se jí jednou budu moci živit, pokud své studium dotáhnu do konce.

Karolína Spejchalová, historie

Od studia na fakultě očekávám především to, že oproti gymnaziálnímu dějepisu, který byl v podstatě jen o faktech, se tady naučím více přemýšlet o historii a o vztazích mezi různými historickými událostmi. Dozvim se něco o historii jako o disciplíně, o historiografii, poznám nové kolegy a doufám, že spolu budeme diskutovat o různých problémech, což mi umožní vidět historii z jiné perspektivy.

Anna Kolářová, historie – etnologie

KUNST

Ai Weiwei: Han Dynasty Urn with Coca-Cola Logo, 1994

Zdroj: <http://www.maryboonegallery.com>

Ai Wei Wei (*1957) je současný umělec čínského původu, známý především svou kritikou komunistického vedení své země a uměleckou reflexí obrazu Číny ve světě.

Jak rozumět váze z éry dynastie Han (206 př. Kr. – 220 po Kr.) pomalované logem slavné limonády? V souladu s obvyklou interpretací díla Ai Weiweie by bylo nasnadě rozumět tomuto obrazu jako kritice globalizace a importu konzumního způsobu života do Číny. Historika by ale také mohl zajímat ještě jiný aspekt tohoto díla. Zatímco dva tisíce let stará váza je považována za originální a jedinečný doklad staré lidské kultury, logo Coca-Coly je symbolem něčeho masového, dostupného, všedního. V konfrontaci s tímto napětím se nabízí otázka: co když i tato váza měla ve své době hodnotu dnešní láhve Coly? A co když po naší civilizaci zbude budoucím badatelům jen pár PET láhví a jeden díl podprůměrného nekonečného seriálu? Jak interpretovat prameny ve světle jejich originality či seriality?